

Uusi evankeliointi paavi Paavali VI:n ja paavi Johannes Paavali II:n mukaan

Uusi evankeliointi on yksi Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen jälkeisen ajan mielenkiintoisimpia ilmiöitä roomalais-katolisessa kirkossa. Sillä on juurensa Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen asiakirjoissa ja jo kirkolliskokousta edeltäneen aikakauden teologisissa ja filosofisissa virtauksissa.¹ Roomalais-katolinen kirkko pyrki aiemmin haastamaan reformaation ja sen synnyttämät kirkot. Kärjistäen voidaan todeta, että kirkko piti tuolloin itseään jonkinlaisena linnoituksena synnin ja turmion maailmaa vastaan. Linnoituksen muurien sisällä oli täydellinen yhteisö, joka kuvasti taivaallista Jumalan valtakuntaa. Totuus vallitsi vain kirkon sisäpuolella, ja harhat olivat sen ulkopuolella. Evankeliumin totuus vietiin linnakkeen muurien ulkopuolelle ja tarjottiin niille, jotka eivät vielä olleet kuulleet hyvää uutista. Jos joku kääntyi, hänet saatettiin kirkon turvallisten muurien sisäpuolelle, ja näin lisättiin yksitellen jäseniä Kristuksen ruumiiseen.²

Vatikaanin toinen kirkolliskokous painotti kansojen evankeliointia eikä niinkään kirkon leviämistä, eli roomalais-katolisen kirkon lähetyksäsitys alkoi muuttua alueellisesta sisällölliseksi. Näin ollen tärkeämmäksi kuin se, sattuiiko ihminen asumaan niin sanotuilla lähetyksmailla, tuli hänen suhteensa

Kristukseen omassa elämäntilanteessaan. Kirkon lähetystehtävää ei voi rajata tietyille maantieteellisille alueille, koska lähetyks on kaikkialla. Kaikkialla on evankelioimattomia ihmisryhmiä. Juuri tähän kirkolliskokouksen esittämään ajattelutavan muutokseen liittyy käsite ”uusi evankeliointi”.³ Kirkon tulee uudelleen evankelioida ne ihmiset ja kulttuurit, jotka eivät enää ole kristittyjä tai kristillisiä, yhtä lailla kuin se evankelioi ensimmäistä kertaa ne, jotka eivät ole vielä kristittyjä, tekemättä maantieteellistä erotusta. Lähetyksajattelun muuttuminen – muun muassa koko *Ad gentes* -asiakirjan synty – ei

1 1900-luvulla paavi Benedictus XV:n apostolisesta kirjeestä *Maximum illud* (30.11.1919) alkaen evankelioiminen on ollut eri paavien ensyklikoiden aiheena: Pius XI, *Rerum ecclesiae* (28.2.1926); Pius XII, *Evangelii praecones* (2.6.1951) ja *Fidei donum* (21.4.1957); Johannes XXIII, *Princeps pastorum* (28.11.1959). Samaan sarjaan – tosin erilaisella hierarkkisella painoarvolla – kuuluu Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen Kirkon lähetystoimintaa koskeva dekreetti *Ad gentes*.

2 Schreiter 1997, 53.

3 Hyvänä yleistajuisena johdatuksena uuteen evankeliointiin ovat esim. *Enquête sur la Nouvelle Évangélisation* (2002) ja Fisichella 2012.

kuitenkaan ole ollut helppo prosessi, ja se on yhä käynnissä roomalais-katolisessa kirkossa.⁴

Tarkastelen tässä artikkelissa käsitettä ”(uusi) evankeliointi” roomalais-katolisen kirkon lähetysajattelussa Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen ja paavi Benedictus XVI:n välisenä ajanjaksona, paavi Paavali VI:n (1963–1978) ja ennen kaikkea paavi Johannes Paavali II:n (1978–2005) kirjoitusten näkökulmasta. Aineistonani ovat Paavali VI:n apostolinen kehoitus *Evangelii nuntiandi* (1975; lyh. EN)⁵ ja erityisesti Johannes Paavali II:n paaviuden keskeinen ensyklika *Redemptoris missio* (1990; lyh. RM).⁶ Asiakirjojen läheinen yhteys näkyy myös siinä, että *Redemptoris missio* viittaa toiseksi eniten *Evangelii nuntiandiin* – noin 20 kertaa. Vain Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen dekreettiin *Ad gentes* Kirkon lähetystoiminnasta (1965; lyh. AG) on enemmän viittauksia – noin 50 kertaa.⁷ Asiakirjojen keskinäisestä suhteesta on muistettava myös, että roomalais-katolisen kirkon asiakirjojen hierarkiassa paavin apostolisella kehotuksella ei ole samaa painoarvoa kuin paavin ensyklikalla.⁸

PAAVALI VI JA MODERNIN MAAILMAN EVANKELIOIMINEN

Paavi Paavali VI osoitti jo nimenvallinnastaan lähtien haluavansa saada koko kirkon julistamaan evankeliumia. Vuonna 1967 Paavali VI nimesi uudelleen vuonna 1622 perustetun Uskonopin kongregaation (*Sacra congregatio de propaganda fide*). Siitä tuli Kansojen evankelioimisen kongregatio (*Congregatio pro gentium evangelizatione*). Lisäksi paavi valitsi vuoden 1974 kolmannen Roomassa pidetyn piispainsynodin teemaksi ”modernin maailman evankelioiminen”. Piispat eivät kuitenkaan saaneet aikaiseksi yhteistä julkilausumaa ja jättivät työskentelynsä tulokset paaville, jolta toivoivat evankelioimisen tuoretta käsittelyä ja impulsseja (EN 2).⁹ Seuraavana vuonna Paavali VI käytti piispainsynodin työskentelyn tuloksia hyväkseen ja julkaisi apostolisen kehotuksen nimeltä *Evangelii nuntiandi*, ”Evankelioiminen tämän päivän maailmassa” (8.12.1975).¹⁰ Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen päättymisestä vuonna 1965 oli kulunut kymmenen vuotta, kun Paavali VI totesi yhtenä kirkolliskokouksen tavoitteena olleen ”tehdä 1900-luvun Kirkko

entistä kykenevämmäksi julistamaan evankeliumia 1900-luvun ihmiskunnalle.”¹¹

Paavali VI:n mukaan evankelioiminen on usein määritelty olevan Kristuksen julistamista niille, jotka eivät häntä tunne. Muutoina voivat olla saarnaaminen, uskonnonopetus ja kirkon sakramenttien jakaminen. Kuitenkaan ”mikään osittainen tai katkelmallinen määritelmä ei anna oikeata kuvaa evankelioimisen rikkaasta, monikerroksisesta ja dynaamisesta todellisuudesta” (EN 17).¹² Evankelioimista on mahdotonta määritellä kaikenkattavasti. Paavi sanoo evankelioimisen olevan itse asiassa ”oikeastaan armo ja Kirkon varsinainen kutsumus, sen kaikkein syvin identiteetti” (EN 14).¹³ Samassa kohdassa paavi toteaa, että evankelioiminen tarkoittaa saarnaamista ja opettamista, armon lahjan välittämistä, syntisten sovittamista Jumalan kanssa ja Kristuksen uhrin läsnä olevaksi tuomista pyhässä messussa.

Vaikka evankelioimista ei voikaan kaikenkattavasti määritellä, se on paavin mukaan kirkon perustavaa laatua oleva tehtävä. Paavin mukaan ”Kirkko on olemassa siksi, että se evankelioisi” (EN 14).¹⁴ Koska kirkko sai alkunsa lähetystyöstä, Kristus lähetti kirkon. Paavi liittyy tässä Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen asiakirjoissa esiin piirtyvään käsitykseen kirkon lähetystehtävästä osallisuutena Jumalan lähetykseen.

Evankelioimistyö ei voi alkaa mistään muualta kuin kirkosta itsestään. Mutta ennen kuin kirkon oma evankelioimistyö voi alkaa, sen on evankelioitava itseään (EN 15).¹⁵ Paavali VI:n mukaan evankelioiminen on kirkon ytimessä, kun ”Kirkon historia on Pietarin helluntaisaarnasta lähtien ollut tämän julistuksen historiaa” (EN 22).¹⁶ Paavali VI:n mukaan papeilla, piispoilla, sääntökuntien edustajilla, maallikoilla, perheillä ja nuorisolla on kullakin oma tehtävänsä evankelioimistyössä (EN 66–73).

Evankelioimista ei voi olla ilman että ”selvästi julistetaan Herraa Jeesta Kristusta” (EN 22).¹⁷ Evankeliumin sisältö on muuttumaton. Paavali VI:n mukaan evankelioimista ei voi pelkistää miksikään sosiopoliittiseksi kehitysprojektiksi tai pelkäksi maalliseksi hankkeeksi, mutta toisaalta kirkon on otettava kantaa oikeudenmukaisuuden, vapauden, kehityksen ja rauhan puolesta (EN 31–32). Paavi

ottaa myös epäsuorasti kantaa protestanttista maailmaa samaan aikaan askarruttaneeseen kysymykseen evankelioimisen ja kehitys yhteistyön suhteesta (EN 31). Paavin mukaan ne liittyvät läheisesti toisiinsa, mutta niiden välinen yhteys voidaan nähdä kahdella eri tavalla. Yhteys voi olla antropologinen, koska ihminen joutuu maailmassa kohtaamaan sosiaalisia ja taloudellisia kysymyksiä. Vääryyttä on vastustettava, ja oikeudenmukaisuuteen on pyrittävä. Mutta lähetyksen ja kehitys yhteistyön yhteys on myös teologinen, koska luomista ei voi erottaa lunastuksesta. Evankeliumin vapaus on sidottu ”tiettyyn ihmiskuvaan ja tiettyyn käsitykseen ihmisestä, ja siitä se ei voi luopua minkään strategian, käytännön tai lyhytaikaisen menestyksen vaatimusten vuoksi” (EN 33).¹⁸ Nykyaikaisista joukkotiedotusvälineistä evankeliumin välittämisessä Paavali VI toteaa ennakkoluulottomasti, että ”Kirkko tekisi väärin Herraansa kohtaan, jos se ei käyttäisi näin tehokkaita keinoja [tiedotusvälineitä], joita ihmisjärki täydentää jatkuvasti” (EN 45).¹⁹ Evankelioinnin välineiden tulee seurata aikaansa.

Edellä esitetyn kristologisen lähtökohdan lisäksi Paavali VI korostaa kolmannen uskonkappaleen merkitystä evankelioimisessa. Paavin mukaan ilman Pyhän Hengen vaikutusta evankelioiminen ei ole mahdollista. Paavi toteaa Pyhän Hengen olevan yhtäältä evankelioimisen tärkein vaikuttaja, toisaalta evankelioimisen päämäärä, koska vain Hengen vaikutuksesta syntyy uusi ihmiskunta, jonka tuloa evankelioiminen jouduttaa. Hengen avulla ”evankeliumi tunkee syvälle maailmaan” (EN 75).²⁰ Pneumatologia nostetaan kuitenkin esiin vasta asiakirjan lopussa, luvussa 7, jonka otsikko on ”Evankelioimisen Henki” (EN 74–80). Evankeliumia julistetaan kaikille ihmisille, ensimmäiseksi sille ”valtavan suurelle joukolle, joka kuuluu ei-kristillisten uskontojen piiriin” (EN 53).²¹

Vuonna 1964 Paavali VI oli julkaissut ensyklikan *Ecclesiam suam* (6.8.1964; lyh. ES),²² jossa hän kuvaa pelastushistorian olevan jatkuvaa Jumalan ”dialogia” ihmiskunnan kanssa ja kirkon tehtävän

- 6 *Acta apostolicae sedis* 83 (1991), 249–340.
- 7 Zago 1993, 62–63. Ensyklika jakaantuu kahteen osaan: ensimmäiset neljä lukua ovat opillisempia ja perustelevat käsitteen lähetyksen *ad gentes*. Asiakirjan loput neljä lukua käsittelee lähetyksen pastoraalista ja toiminnallista puolta.
- 8 *Ex cathedra* -julistuksen jälkeen seuraavana painoarvoltaan tulee ensyklika, joka on tärkein ja sitovin paavillisen opetusviran ilmaus. Ensyklikan kirjoittaja on joko paavi itse, tai se ainakin kirjoitetaan suoraan hänen alaisuudessaan ja valvonnassaan. Apostolisen kehotuksen status on vähäisempi. Asiakirjojen hierarkiasta ks. esim. Sullivan 1996.
- 9 Ks. myös *Acta apostolicae sedis* 66 (1974), 634–635, 637, ja Dupuis 1975.
- 10 Suomeksi ”Evankelioiminen tämän päivän maailmassa: Paavi Paavali VI:n kehoitus *Evangelii nuntiandi* piispoille, papeille ja koko maailman uskoville” (1978). Käytän jatkossa tätä suomennosta. Jollei toisin ole mainittu, artikkelin muut suomennokset ovat minun.
- 11 Paavali VI 1978, 3. EN 2: ”– dare operam, ut Ecclesia xx saeculi evadat magis usque idonea Evangelio nuntiando hominibus eiusdem saeculi”. www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 12 Paavali VI 1978, 8. EN 17: ”Attamen, nulla talis manca et imperfecta definitio satisfacere valet implicatae et locupleti et dynamicae veritati illius rei, quae evangelizatio appellatur – –”. www.vatican.va. Luettu 8.2.2014.
- 13 Paavali VI 1978, 7. EN 14: ”Siquidem evangelizandi munus habendum est gratia ac vocatione Ecclesiae propria, verissimamque eius indolem exprimit”. www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 14 Paavali VI 1978, 7. EN 14: ”Ecclesia evangelizandi causa exstat.” www.vatican.va. Luettu 14.5.2014.
- 15 Paavali VI 1978, 7. EN 15: ”Qua Evangelii nuntia, Ecclesia suum init opus, Evangelium sibi afferendo.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 16 Paavali VI 1978, 10. EN 22: ”Tota Ecclesiae historia, a Petri sermone in die Pentecostes ac deinceps, miscetur et confunditur cum historia huius nuntiationis.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 17 Paavali VI 1978, 10. EN 22: ”– et enucleabitur per clarum neque ambiguum nuntiationem Domini Iesu.” www.vatican.va. Luettu 14.5.2012.
- 18 EN 33: ”– eam igitur inniti in certa hominis notione, in anthropologica doctrina, quae relinquitur nunquam potest ob necessitates cuiuslibet consilii, vel consuetudinis, vel efficacitatis quae ad breve tempus permaneat.” www.vatican.va. Luettu 8.2.2014.
- 19 Paavali VI 1978, 18. EN 45: ”Ecclesia coram Domino suo quasi conscia reatus adesset, nisi prae validis hisce subsidiis uteretur, quae humana mens in dies exploit perficique.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 20 Paavali VI 1978, 33. EN 75: ”Per illum insuper, Spiritum Sanctum dicimus, Evangelium in mundum permanat.” www.vatican.va. Luettu 8.2.2014.
- 21 Paavali VI 1978, 21. EN 53: ”Nuntius ille ingentes quoque partes humanae consortionis respicit, quae religiones non christianas profitentur. Ecclesia veneratur et magni facit eiusmodi religiones non christianas.” www.vatican.va. Luettu 8.2.2014.
- 22 *Acta apostolicae sedis* 56 (1964), 609–659.

4 *Ad gentes* -dekreetin syntyvaiheista, ks. esim. Bevans & Gros 2009.

5 *Acta apostolicae sedis* 68 (1976), 5–76.

olevan jatkaa tuota dialogia koko maailman kanssa. Paavali VI esittää ensyklikassaan, että kirkon dialoginen luonne voidaan esittää kolmella sisäkkäisellä ympyrällä. Kauimpana on kirkon dialogi koko ihmiskunnan kanssa,²³ toiseksi monoteististen uskontojen kanssa,²⁴ sitten ei-katolisten kristittyjen kanssa,²⁵ ja lähimpänä on kirkon käymä dialogi omien jäsentensä, katolisten kristittyjen kanssa.²⁶ Piispainsynodi 1974 mainitsi ei-kristilliset uskonnot kuin ohimennen,²⁷ ja näin ollen *Evangelii nuntiandi*-asiakirjan oletettiin käsittelevän kirkon dialogia ei-kristillisten uskontojen kanssa. Niin se tekeekin, ja paavin teologinen positio edustaa selkeää täyttymysteologiaa, jonka mukaan eri ei-kristilliset uskonnot ilmaisevat ihmisen sisäistä halua yhteyden Jumalan kanssa. Jumalan Kristuksessa tarjoama pelastus on vastaus ihmisen uskonnolliseen kaipuuseen. Tuo kaipuu ilmenee erilaisissa uskonnollisissa traditioissa, mutta niillä itsellään ei ole osaa ihmisen pelastuksessa. Paavin mukaan kirkko arvostaa ei-kristillisiä uskontoja, mutta ”kunnioituksen tunteista ja vaikeista kysymyksistä huolimatta Kirkon on julistettava Jeesusta Kristusta ei-kristityille” (EN 53). Vasta Kristuksessa he voivat täydellisesti löytää sen, mitä ovat hapuillen etsineet: ”Jumalan, käsitteksen ihmisestä ja hänen tehtävästään, elämästä ja kuolemasta ja totuudesta” (EN 53).

Kirkko tunnustaa ei-kristillisten uskontojen merkittävän arvon, mutta uskoo, että vain ”Jeesuksen uskonto” liittyy ihmisen Jumalan pelastussuunnitelmaan. Paavi toteaa, että ”meidän uskontomme antaa ihmisille oikean ja elävän yhteyden Jumalaan. Tähän eivät muut uskonnot pysty silloinkaan, kun ne ikään kuin ojentavat kätensä taivasta kohti” (EN 53).²⁸ Paavi liittää yhteen tässä kohdassa ”kätensä taivasta kohti ojentavat” muut uskonnot ja ihmiskuntaa kohti kääntyneen Jumalan, samoin kuin arvostettavat ei-kristilliset uskonnot ja ”Jeesuksen uskonnon”, joka yksin antaa ihmisille oikean ja elävän yhteyden Jumalaan. Täyttymysteologia piiryy varsin selkeästi esiin. Merkille pantavaa on myös, että paavin teologinen positio ei mene yhtään pitemmälle kuin Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen julistus *Nostra aetate* Kirkon suhteesta ei-kristillisiin uskontoihin (erityisesti NA 2). Paavi toteaa, että ”Jumala voi vaikuttaa pelastuksen kenessä hän

tahtoo ja käyttää omia teitään, jotka vain hän tuntee. Mutta hänen Poikansa tuli sanallaan ja elämällään ilmoittamaan meille varsinaiset pelastuksen tiet” (EN 80).²⁹

Evangelii nuntiandi tuo esiin sen, miten ekumeniaa ja lähetystä ei voi teologisesti eikä käytännössä erottaa toisistaan. Paavi muistuttaa, että evankelioimisen kohtalo on yhteydessä kaikkien kristittyjen ykseyteen. Oppiriitojen, ideologisten erimielisyyksien ja keskinäisen tuomion hengen syinä ovat paavin mukaan ”erilaiset käsitykset Kristuksesta ja Kirkosta, jopa erilaiset käsitykset yhteiskunnasta ja inhimillisistä laitoksista” (EN 77). Paavi lainaa Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen dekreettiä *Ad gentes* (AG 6) ja kehottaa katolista kirkkoa yhteistyöhön niiden kristittyjen kanssa, joihin ei vielä ole täyttä yhteyttä. Paavali VI tuntuu myös jossain mielessä välineellistävän kristittyjen välisen ykseyden ”evankelioimisen tienä ja keinona” (EN 77).³⁰ Paavi myös viittaa roomalais-katolisen kirkon sisällä esitettyihin ”vääriin näkemyksiin” olla evankelioimatta (EN 80).

Paavali VI:n apostolinen kehoitus *Evangelii nuntiandi* on kokonaisuudessaan ekklesiologinen ja kristologinen asiakirja. Siinä näkyy orastavasti kirkon lähetystehtävän liittäminen trinitaariseen viitekehykseen. Pneumatologian osuus on varsin vähäinen, ja se mainitaan vasta asiakirjan lopussa. Paavali VI:n apostolinen kehoitus tuntuu viittaavan siihen, että kirkon kaikki toiminta on missionaarista evankelioimista. Asiakirjan voidaan sanoa kuvaavan merkittävällä tavalla evankelioimista, sen sisältöä, keinoja, kohteita ja siihen liittyviä tekijöitä ja prosesseja. Merkille pantavaa Paavali VI:n apostolisessa kehotuksessa on myös se, että paavi ei missään anna yksiselitteistä määrittelyä käsitteelle ”evankelioiminen”, eikä myöskään eksplisiittisesti käytä termiä ”uusi evankeliointi”. Se tulee käyttöön vasta paavi Johannes Paavali II:lla.

JOHANNES PAAVALI II JA UUSI EVANKELIOINTI

Yhteensä 105 ulkomaan matkaa tehnyt ”matkustaja-paavi” Johannes Paavali II teki uudesta evankelioinnista omalle paavinkaudelleen keskeisen käsitteen, ehkä juuri lukuisten matkojensa ja niillä näkemänsä kirkon todellisuuden vuoksi. Ensimmäisen ker-

ran termiä ”uusi evankeliointi” käyttivät tietävästi Latinalaisen Amerikan roomalais-katoliset piispat kokouksensa julkilausumassa Medellinissä Kolumbiassa vuonna 1968.³¹ On mahdollista, että Johannes Paavalia II:ta innoittivat sekä Medellinin kokous että erityisesti Latinalaisen Amerikan piispaikokouksen CELAMin³² Pueblassa, Meksikossa vuonna 1979 pitämän kokouksen loppuraportti ja sen ajatukset. Kokouksen teemana oli ”Evankeliointi tämän päivän ja tulevaisuuden Latinalaisessa Amerikassa.” Loppuraportin toisessa luvussa ”Mitä evankeliointi edellyttää?” todetaan, että kirkon ensimmäinen tehtävä on tehdä kristityistä kypsempiä uskossaan (364).³³ Tämä voi tapahtua riittävän katekeesin ja uudistuneen liturgian avulla. Sitten todetaan, että kirkolla on edessään kolmentyyppisiä tilanteita, joissa tarvitaan kaikkein eniten evankelioimista. Näistä ensimmäinen on pysyvä tilanne, jossa Latinalaisen Amerikan alkuperäiskansat ovat syrjäytettyjä ja jossa niille ei ole julistettu joko ollenkaan tai riittävästi evankeliumia. Sama koskee afroamerikkalaista väestönosaa (365). Toisena tulevat niin sanotut uudet tilanteet, jotka edellyttävät uutta evankeliointia. Nämä ovat syntyneet sosiokulttuurisista muutoksista ja koskevat esimerkiksi muuttoliikettä, kaupungistumista, uskon merkityksen vähenemistä, lahkojen ja ideologioiden vaikutusta (366).³⁴ Kolmantena tulevat ”erityisen vaikeat tilanteet”, mikä tarkoittaa ihmisryhmiä, joiden evankeliointi on usein syystä tai toisesta jäänyt odottamaan: esimerkiksi opiskelijat, sotilaat, työläiset, nuoret ja joukkoviestimien palveluksessa olevat (367). Latinalaisen Amerikan piispojen raportin merkitys Johannes Paavali II:lle näkyy myös siinä, että hän lainaa lähetystä käsittelevässä ensyklikassaan *Redemptoris missio* Pueblan kokouksen loppuraportin kohtaa 368.³⁵

23 ES 96–106. ES 96–97: ”Quas ut summam comprehendamus, in genera, ut nobis videtur, dividere possumus, quasi orbes circum centrum ductos, in quo manus divina nos collocavit. Immensus imprimis circulus patet, cuius fines oculis terminari nequeunt et in prospectus longinquitatem abeunt; agitur scilicet de universa humana consortione, de mundo.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012.

24 ES 107–108. ES 107: ”Circa nos deinde circum itidem amplissimum prospectamus, qui a nobis est minus lon-

ginquus. Eo imprimis homines comprehenduntur, qui Deum unum et summum adorant, quem nos quoque colimus.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012.

- 25 ES 109–112. ES 109: ”En autem circulus propior nobis, quo ii continentur, qui a Christo appellationem traxerunt. In hac regione iam habetur collocutio, quae oecumenica vocatur, et quibusdam in partibus feliciter progredi coepit.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012.
- 26 ES 113–116. ES 113: ”Extremum, colloquium nostrum ad filios pertinet, qui in domo Deo sunt, hoc est in Ecclesia una, sancta, catholica et apostolica, cuius Romana Ecclesia est mater et caput. O quam velimus domesticum huiusmodi colloquium et plenitudine fidei, et caritate, et sanctis operibus oblectari! Quam crebrum et familiare illud esse velimus!” www.vatican.va. Luettu 29.3.2014.
- 27 Dupuis 1975, 332, 334, 337.
- 28 Paavali VI 1978, 21–22. EN 53: ” – aliis verbis, per nostram religionem reapse cum Deo institui commercium, verum nempe vivumque, quod aliae religiones instituere nequeunt, etiamsi sua, ut ita dicamus, brachia ad caelum attollere ipsae videantur.” www.vatican.va. Luettu 8.2.2014.
- 29 Paavali VI 1978, 37. EN 80: ”Hanc salutem in iis, quos vult, Deus operari potest per extraordinarias vias, quas Ipse solus novit. Si autem Filius eius in hunc mundum venit, id eo consilio fecit, ut verbis vitaeque sua ordinarias nobis patefaceret vias salutis.” www.vatican.va. Luettu 14.2.2014. Ks. myös *Ad gentes* 7.
- 30 Paavali VI 1978, 34–35. EN 77: ”Re vera, si Evangelium, quod praedicamus, appareat dilaceratum controversiis de doctrina, sententiis inter se oppositis mutuisve damnationibus inter christianos – prout eorum quisque sentit de Christo et de Ecclesia, atque etiam ob dissimiles suas opiniones de societate deque humanis institutionibus – Hoc autem loco denotare iuvat ipsum signum unitatis inter omnes christianos, tamquam modum et instrumentum evangelizationis.” www.vatican.va. Luettu 8.2.2014.
- 31 Piispojen 6.9.1968 Medellinissä päivätyssä viestissä Latinalaisen Amerikan kansoille todetaan: ”To promote a new evangelization and intensive catechesis that reach the elite and the masses in order to achieve a lucid and committed faith.” Hennelly 1990, 93.
- 32 CELAM on lyhenne sanoista Consejo Episcopal Latinoamericano, Latinalaisen Amerikan piispaikokous.
- 33 Käytän Eaglesonin ja Scharperin (1980) toimittamaa englanninkielistä editiota. Suluissa annettu dokumentin kohdan numero on sama kuin CELAMin espanjankielisessä editiossa.
- 34 Vrt. Vatikaani II:n dekreetti *Ad gentes* 6: ”Lisäksi ne yhteisöt, joiden keskuudessa Kirkko toimii, saattavat erilaisista syistä muuttua niin perin juurin, että myös yleiset olosuhteet muuttuvat täysin erilaisiksi. Kirkon on silloin harkittava, vaativatko nämä muuttuneet olosuhteet uudestaan varsinaista lähetystyötä.” *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous* 2013, 71.
- 35 RM 64: A este respecto, es ejemplar la declaración de los Obispos en Puebla: ”Finalmente, ha llegado para América Latina la hora – de proyectarse más allá de sus propias fronteras, *ad gentes*. Es verdad que nosotros mismos necesitamos misioneros. Pero debemos dar desde nuestra pobreza.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012.

Ei siis ollut mikään yllätys, että vain muutamia kuukausia Pueblan kokouksen jälkeen vuonna 1979 Mogilassa, Puolassa puhunut paavi Johannes Paavali II sanoi: ”Uusi evankelointi on alkanut”³⁶, ja että puheessaan Latinalaisen Amerikan piispoille CELAMin kokouksessa Port-au-Princessa Haitissa (9.3.1983) paavi selitti adjektiivia ”uusi”, kun hän kehotti evankelointiin, joka olisi ”uutta innokkuudessaan, metodeissaan ja ilmaisussaan.”³⁷ Evankeliumi ei ole uusi ajatus eikä se muutu, vaan muutos koskee niitä, joille sitä julistetaan. Sisällöltään evankelointi ei voi olla mitään uutta, koska sen sisältönä on aina yksi ja sama evankeliumin sanoma, joka on annettu Jeesuksessa Kristuksessa. Jos sanoma olisi lähtöisin ihmisistä ja ihmisten tilanteista, se olisi vain ihmisten keksintöä ja muuttuvaa. Yksi ja sama evankeliumin sanoma voidaan julistaa uudella innolla, sellaisella kielellä ilmaistuna ja sellaisilla tavoilla, jotka puhuttelevat juuri tämän päivän ihmistä.

Vuonna 1988 puheessaan Uruguayssa (9.5.1988) paavi selitti evankelionnin uutta innokkuutta, uusia metodeja ja uutta ilmaisua. Sen innokkuus nousee suuremmasta yhteydestä Kristukseen, joka on evankelionnin ensimmäinen toimija, ja suuremmasta luottamuksesta Kristuksen voimaan muuttaa sydämiä. Se on uutta metodeissaan, jos kirkon jokainen jäsen vie Kristuksen sanomaa eteenpäin ja toteuttaa johdonmukaisesti kirkon lähetystehtävää myös jokapäiväisessä elämässään. Se on uutta ilmaisussaan, jos kristityt ovat avoimia elämässään Herransa neuvolle ja näin ymmärtävät syvemmin kristityn identiteettinsä.³⁸ Johannes Paavali II käytti termiä ”uusi evankelointi” erityisen paljon osoittaessaan sanansa Latinalaisen Amerikan todellisuudessa eläville, mutta myös Euroopan, Afrikan ja Aasian tilanteisiin viitaten.³⁹

Pari vuotta myöhemmin, ensyklikassaan *Redemptoris missio* (7.12.1990) Johannes Paavali II toteaa: ”Mielestäni on tullut aika kiinnittää kaikki kirkon voimavarat uuteen evankelointiin ja lähetystyöhön *ad gentes*. Yksikään Kristukseen uskova, yksikään kirkon instituutio, ei voi väistää tätä suurinta velvollisuutta: Kristuksen julistamista kaikille ihmisille” (RM 3).⁴⁰ Kymmenisen vuotta myöhemmin paavi korosti apostolisessa kirjeessään *Novo millennio ineunte* (NMI 40; 2001) edelleen uutta

evankelointia: ”Olen vuosien varrella usein toistanut kutsun uuteen evankelointiin. Teen sen taan nyt, voidakseni korostaa, että meissä tulee syttyä alkuaikojen into ja meidän tulee antaa itsemme täytyä apostolisella julistuksella, joka seurasi helluntaita. Meidän tulee herättää itsessämme Paavalin palava vakuuttuneisuus, joka huudahtaa: ‘Voi minua, ellen evankeliumia julista.’ (1. Kor. 9:16).” Johannes Paavali II:n käsitys uudesta evankelionnista näkyy parhaiten ja kootusti hänen kirkon lähetystehtävää käsittelevässä ensyklikassaan *Redemptoris missio*.

UUDEN EVANKELIONNIN PIIRTEITÄ *REDEMPTORIS MISSIO*-ASIAKIRJASSA

Ensyklikassaan *Redemptoris missio* Johannes Paavali II korostaa, että lähetystehtävä on kirkon suurin haaste (RM 40; vrt. RM 86).⁴¹ Kirkolla on vain yksi lähetystehtävä, joka on jakamaton ja jolla on yksi alkuperä ja yksi lopullinen päämäärä (RM 31).⁴² Tämä lähetystehtävä on kuitenkin moninainen kokonaisuus, joka kehittyy monin tavoin (RM 41).⁴³ Toisaalta paavi erottaa kirkon evankelioivan lähetystehtävän, joka kohdistuu kirkon näkyvien rajojen ulkopuolella oleviin, kirkon pastoraalisesta toiminnasta, joka kohdistuu kirkon näkyvien rajojen sisäpuolella oleviin. Toisaalta paavin mukaan raja kirkon pastoraalisen toiminnan ja uuden evankelionnin sekä niiden ja lähetystyön *ad gentes* välillä on kuin veteen piirretty viiva (RM 34).⁴⁴ Teologisesti Johannes Paavali II – tarkemmin kuin Paavali VI – perustelee kirkon lähetystehtävää sillä, että lähetystyö on alettu ymmärtää laajemmin kirkon lähetystehtäväksi sekä sillä, että missiologia on ymmärretty osaksi ekklesiologiaa ja että molemmat on ymmärretty osaksi Kolminaisuuden omaa pelastussuunnitelmaa. Sen takia lähetystä ei voi pitää vain kirkon yhtenä, jossakin reunalla olevana työmuotona, vaan kirkon keskiössä sijaitsevana, perustavaa laatua olevana sitoutumisena (RM 32).⁴⁵ Maantieteelliset rajat ovat hyödyllisiä, mutta vain tiettyyn pisteeseen asti, koska myös perinteisesti kristillisinä pidetyissä maissa on alueita ja ihmisryhmiä, jotka tarvitsevat varsinaista evankelointia eli lähetystä *ad gentes* (RM 37; RM 32).⁴⁶ Erityisesti lähetystyössä olevien tulee toimia uskon levittämiseksi ja kirkon kasvamiseksi ei-kristillisissä ympäristöissä ja ei-

kristillisten ryhmien sisällä, ja samalla rohkaista ja kannustaa paikallisia kirkkoja missionaarisuuteen. Näin paavin mukaan myös kirkon pastoraalinen toiminta liittyy aina lähetykseen *ad gentes* (RM 49; vrt. RM 83).

Kirkon lähetystehtävä voidaan ymmärtää vain uskon kautta, koska lähetyksessä on kyse uskosta (RM 2; RM 11). Usko on enemmän kuin pelkkä uskonnollinen usko tai edes usko Jumalaan. Usko tarkoittaa ennen kaikkea uskoa Kristukseen siten kuin kirkko sen tunnustaa. Paavi toteaa ensyklikan ensimmäisessä luvussa (RM 4), että kirkon universaali lähetys on syntynyt uskosta Jeesukseen Kristukseen, joka on ilmoitettu trinitarisessa uskontunnustuksessa. Sen jälkeen ensyklika lainaa Nikaian uskontunnustusta: ”– – yhteen Herraan, Jeesukseen Kristukseen, Jumalan ainoaan Poikaan, joka ennen aikojen alkua on Isästä syntynyt – – joka meidän ihmisten ja meidän pelastuksemme tähden astui alas taivaista, tuli lihaksi Pyhästä Hengestä ja neitsyt Mariasta ja syntyi ihmiseksi”.

”Uuden evankelioinnin” adjektiivi ”uusi” ei paa-
vin mukaan viittaa siihen, että se, mikä on edeltänyt, olisi ollut vanhaa, väärää tai epätäydellistä, minkä tähden evankelioiminen alkaisi alusta vasta nyt (RM 33). Uusi evankelointi tarkoittaa pikemmin-
kin ilmaisun tuoreutta, joka nousee kirkon ja sen jäsenten uudistuneesta sitoutumisesta. Todellinen uudistuminen tarkoittaa todellista kääntymistä. Uutta evankelointia ei voi tapahtua tyhjästä, ilman kirkon ja sen jäsenten hengellistä uudistumista. Uusi evankelointi painottaa sitä, että myös kirkko itse, sen jäsenet, tarvitsevat evankelointia. Myös kristittyjen tulee tulla ”uudelleen” evankeloiduiksi. Tavoitteena on uskon täyteys. Yhtymäkohta Paavali VI:n ajatteluun on ilmeinen (ks. EN 15). Yhteistä on se, että evankelioimisen tulee alkaa evankelistasta itsestään, toisin sanoen kirkosta. Uutena teologisena korostuksena Johannes Paavali II:n ajattelussa verrattuna Paavali VI:een on kääntymisen, joka on Jumalan lahja ja Kolmiyhteisen Jumalan työtä (RM 46).⁴⁷ Kääntymiseen liittyy kaste, joka on sakramentti (RM 47).⁴⁸

Johannes Paavali II:n mukaan ”uutta evankelointia” voidaan näin ollen luonnehtia seuraavasti.⁴⁹ Evankelioiva lähetys ei tarkoita pelkästään julistus-

-
- 36 Johannes Paavali II sanoi 9.6.1979 Mogilassa: ”A new evangelization has begun, as if it were a new proclamation, even if in reality it is the same as ever. The Cross stands high over the revolving world.” www.vatican.va. Luettu 21.12.2012.
- 37 ”– – una nueva evangelización. Nueva en su ardor, en sus métodos, en su expresión.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 38 *Acta apostolicae sedis* 80 (1988), 193–200.
- 39 Zago 1991, 284.
- 40 RM 3: ”Animadvertimus tempus advenisse omnes adhibendi vires ecclesiales pro nova evangelizatione et missione *ad gentes*. Nemo in Christum credentium, nullum Ecclesiae institutum potest se subducere de hoc maximo officio: Christum omnibus populis nuntiandi.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012.
- 41 RM 40: ”Etiam his temporibus actio missionalis est maxima Ecclesiae provocatio.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.
- 42 RM 31: ”Unica est haec missio, cum eandem habeat originem idemque propositum; sed in ea diversa sunt officia et actionis genera.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.
- 43 RM 41: ”Missio aliquid est unicum, sed compositum et multis modis explicatur.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.
- 44 RM 34: ”Ceterum, termini inter curam pastorem fide-
lium, novam evangelizationem et actionem missionalem specificam non manifesto statui possunt, et vix credi potest inter eas discidia excitari aut seiunctas partes.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012. Vrt. RM 37.
- 45 RM 32: ”Reditus, qui dicitur, vel reversio missionum ad missionem Ecclesiae, confluens missiologiae in ecclesio-
logiam et utriusque interpositio in consilium trinitarium salutis, actionem missionalem refoverunt, non acceptam uti officium in Ecclesiae margine positum, sed intimae vitae eius insertam, uti fundamentalem curam totius populi Dei.” www.vatican.va. Luettu 1.3.2014.
- 46 RM 37: ”Etiam in Nationibus more tradito christianis regiones sunt regimini peculiari missionis *ad gentes* creditae, cum coetibus et locis non evangelizatis. Necesse est idcirco non solum in his Nationibus nova fiat evangelizatio, sed aliquibus in casibus prior evangelizatio.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.
- 47 RM 46: ”Verbi Dei nuntiatio ad christianam conversionem spectat, plenum nempe sincerumque obsequium erga Christum et eius Evangelium per fidem. Donum Dei est conversio, Trinitatis ipsius opus – –” www.vatican.va. Luettu 14.5.2014. Kääntymisestä ks. esim. Lawrence 2003.
- 48 RM 47: ”– – ille igitur haud simplex conversionis est sigillum, veluti exterius quoddam signum unde ea monstretur confirmeturque, verum sacramentalis actus qui indicat consummatque novam hanc ex Spiritu nati-
vitate, vera et incorruptibilia cum Trinitate vincula contrahit, homines Christi corporis reddit membra, quod est Ecclesia.” www.vatican.va. Luettu 14.5.2014. Yhtymäkohta luterilaiseen kastekäsitykseen on selvä. Ks. esim. Augsburgin tunnustus 9, *Evangelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat*. Helsinki: Sley-kirjat 1990, 55.
- 49 Seuraan tässä Dullesia 2003, 478–479.

tapahtumaa, vaan se on laajempi käsite, transformatiivinen prosessi, joka muuttaa niin ihmisiä kuin maailmaa. Tämä muutosprosessi voidaan jakaa kolmeen osaan tai kolmeen eri lähtötilanteeseen. Ensimmäinen on selvin lähetystilanne *ad gentes*: ensimmäinen tai varsinainen evankeliointi, joka suuntautuu kansoihin, ryhmiin ja sosiokulttuurisiin ympäristöihin, joissa Kristusta ja hänen evankeliumiaan ei vielä tunneta tai joissa kristillinen kirkko ei ole tarpeeksi vahva julistaakseen evankeliumia ympärillään oleville. ”Tämä on lähetys *ad gentes* sen syvimmissä merkityksessä” (RM 33).⁵⁰ Lähetys *ad gentes* ja kirkon julistava toiminta liittyvät toisiinsa. Ihmisen kääntyminen on kuitenkin vasta evankelionnin alku.

Toinen tilanne on jatkuva evankeliointi; sellainen tilanne, että on olemassa kristillisiä yhteisöjä, joilla on toimivat rakenteet ja joiden jäsenet elävät uskoaan todeksi liittyen kirkon universaaliseen lähetystehtävään. Kristittyjen yhteisöt todistavat uskostaan ja ovat sitoutuneet maailman evankelioimiseen. Näissä yhteisöissä kirkon evankelioimistehtävä tarkoittaa kirkon pastoraalista toimintaa. Se tähtää muun muassa kristityn identiteetin vahvistamiseen ja ihmisten ja yhteisöjen dynaamisuuden lisäämiseen.

Kolmas tilanne, erityisesti vanhastaan kristillisinä pidetyissä maissa, on se, että kokonaiset kristittyjen ryhmät ovat kadottaneet uskon merkityksen eivätkä enää pidä itseään kirkon jäseninä. Juuri tässä tilanteessa tarvitaan ”uudelleen” tai ”uutta evankelointia”, jossa kristinuskosta vieraantuneille julistetaan evankeliumia (RM 33).⁵¹ Se tarjoaa uuden mahdollisuuden löytää Kristuksen ja hänen kirkkonsa yhteyteen. Kolmas kategoria liittyyneen parhaiten Euroopan ja Pohjois-Amerikan tilanteeseen.

Joidenkin mielestä internet ja sosiaalinen media ovat kasvattaneet sukupolvien välistä kuilua ja tehneet nuorten evankelioimisen entistä vaikeammaksi. Uusi evankeliointi painottaa nykyaikaisten joukkotiedotusvälineiden – tv:n, radion, internetin – käyttöä. Ne eivät voi korvata henkilökohtaista kohtaamista, mutta ne voivat toimia niiden täydentäjinä ja samalla tavoittaa sellaisia ihmisiä, erityisesti nuoria, joita ei muuten tavoitettaisi. Johannes Paavali II:n korostaa – jälleen Paavali VI:een liittyen

– uusia viestimiä, jotka ovat kuin moderni Areiopagi (ks. Ap. t. 17:22–31). Ne ovat kuin areena, jolta käsin ja jonka välityksellä kirkon lähetys voi päästä tämän päivän kulttuuriin sisälle (RM 37).⁵² Uusi evankeliointi kohdistuukin ihmisten ja yhteisöjen lisäksi myös kulttuureihin. Paavi Johannes Paavali II:n mukaan kulttuurien tulee uudistua siitä, että ne joutuvat kosketuksiin evankeliumin kanssa.⁵³ Evankeliumi ei voi juurtua ja kukoistaa kulttuurissa, jos kulttuurinen maaperä ei ole siihen valmis. Näin ollen evankeliumin tulee koskettaa esimerkiksi kulttuurin tapoja, lainsäädäntöä, taidetta ja kirjallisuutta. Evankeliumin julistajien tulee omaksua kulloinenkin kulttuuri ja sen kieli. Vallitsevaa kulttuuria tulee tarkastella evankeliumin valossa.

Uuteen evankeliointiin kuuluu myös kirkon sosiaalinen opetus, koska evankeloidessaan kirkko joutuu väistämättä kosketuksiin yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden kanssa. Kirkko ei voi suhtautua välinpitämättömästi kärsimykseen, epäoikeudenmukaisuuteen ja sortoon, joita monet ihmiset maailmassa saavat osakseen. Johannes Paavali II painottaa kirkon tehtävää omatuntojen herättelijänä, mutta kirkon tehtävä ei ole toimia suoraan taloudellisten, teknisten tai poliittisten asioiden kanssa (RM 58).⁵⁴ Evankeliumin sosiaalisten syvävaikutusten kannalta voidaan monia roomalais-katolisen kirkon lähetyst historian merkkihenkilöitä, esimerkiksi Bartolomé de Las Casasia (1474–1566), pitää uuden evankelionnin edelläkävijöinä.⁵⁵

Evankelioiminen on kristillisen todistuksen antamista. Se tarkoittaa lähetystyöntekijän, kristityn perheen ja kristillisen yhteisön todistusta. Se on ihmisistä huolehtimista, köyhien, sairaiden ja kärsivien auttamista. Se on sitoutumista rauhaan, oikeudenmukaisuuteen ja ihmisoikeuksiin (RM 42). Mutta evankelioiminen tarkoittaa myös julistusta, joka on kirkon lähetystehtävän pysyvä prioriteetti (RM 44).⁵⁶ Paavi toteaa, että julistusta pidetään usein proselytisminä. Sen tähden lähetystyössäkin kuulee sanottavan, että riittää, kun autetaan ihmisiä ihmisarvoisempaan elämään tai olemaan parempia oman uskontonsa kannattajia tai kun vahvistetaan yhteisöjä, jotka toimivat oikeudenmukaisuuden, vapauden, rauhan ja solidaarisuuden puolesta. Paavin mukaan tällaisessa ajattelussa unohtuu, että jokai-

sella ihmisellä on oikeus kuulla ilosanoma Jumalasta, joka ilmoittaa itsensä Kristuksessa. Näin jokainen ihminen voi löytää oman kutsumuksensa ja elää sen mukaisesti (RM 46; vrt. RM 59).⁵⁷ Julistuksella on luonteensa vuoksi kunnia-asema olla lähetysten keskiössä: ”Lähetystoiminnan tulee ensinnäkin todistaa pelastuksesta Kristuksessa ja julistaa sitä, ja sen tulee perustaa paikallisseurakuntia, jotka sitten tulevat vapautuksen toteuttajiksi sanan kaikissa merkityksissä” (RM 83).⁵⁸

Uudessa evankelioinnissa annetaan erityinen arvo ihmisen vapaudelle ja arvolle. Tässä kohtaa Johannes Paavali II seuraa Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen julistusta *Dignitatis humanae* uskonnonvapaudesta. Uskontoon liittyen jokainen ihminen on vapaa ja vastuullinen tekemään omat ratkaisunsa, joihin kukaan ei saa vaikuttaa ulkoisella painostuksella. Siksi psykologisen painostuksen tai fyysisen voiman käyttö on evankelioimisessa ehdottomasti poissuljettu. Johannes Paavali II:n mukaan kirkko voi ehdottaa ja esittää kutsun kirkon jäsenyyteen, mutta se ei määrää ketään (RM 39).⁵⁹ Evankeliumin julistaja ei halua hallita ketään, vaan osoittaa toiselle ihmiselle tietä todelliseen vapauteen.

Uuden evankelioinnin mukaan julistukseen kuuluu aina dialogisuus. Tämä merkitsee toisen ihmisen ajatusten ja mielipiteiden kuuntelemista ja kunnioittamista. Toisen kuunteleminen auttaa evankeliumin julistajaa ymmärtämään paremmin sen, mitä toinen haluaa sanoa ja mihin tämä uskoo. Molemmat voivat oppia toisiltaan. Dialogisuuteen kuuluu aina myös julistuksen ulottuvuus, silloin kun osapuolet ilmaisevat itseään aidosti ja vilpittömästi, myös oman uskonnollisen vakaumuksensa esiin tuoden. Suhteessa ei-kristillisiin uskontoihin paavi tekee ensyklikassaan merkittävän teologisen linjauksen, kun hän toteaa uskontojen välisen dialogin kuuluvan osana kirkon lähetystehtävään. Dialogi ei paavin mukaan ole lähetysten vastakohta, vaan se liittyy erityisellä tavalla lähetysten *ad gentes* ja on yksi sen ilmenemismuodoista. ”Pelastus tulee Kristukselta, eikä dialogi tarkoita evankelioimisesta luopumista” (RM 55).⁶⁰

Ekumeenisista dialogeista on syytä huomata, että uuden evankelioinnin kannalta on merkitystä sillä, että kristityt etsivät yhteyttä ja ykseyttä voidak-

seen antaa uskottavamman yhteisen todistuksen. Johannes Paavali II korostaa Paavali VI:n tavoin

-
- 50 RM 33: ”Haec est proprie missio *ad gentes*.” www.vatican.va. Luettu 8.2.2014.
- 51 RM 33: ”Est denique condicio interposita, praesertim in Nationibus antiquae christianitatis, sed etiam aliquando in Ecclesiis iunioribus, ubi integri baptizatorum coetus vivum sensum fidei amiserunt, aut prorsus se non iam membra agnoscunt Ecclesiae, vitam viventes a Christo remotam et ab eius Evangelio. In hoc casu ‘nova evangelizatio’ vel ‘iterata evangelizatio’ est necessaria.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 52 RM 37: ”Plagea culturales, vel areopagi praesentes. Paulus, cum, post nuntiaturum pluribus in locis Evangelium, Athenas pervenisset, Areopagum adiit, ubi Evangelium nuntiavit sermones usus apto et intellectu facili in illo loco (cf. Act. 17, 22–31). Erat tunc Areopagus populi docti Atheniensis domicilium culturae, et potest nunc symbolus haberi novorum locorum, in quibus est Evangelium proclamandum.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012.
- 53 Johannes Paavali II:n avajaispuhe Latinalaisen Amerikan piispainkokouksessa Santo Domingossa 12.10.1992; www.vatican.va. Luettu 20.12.2012; vrt. RM 38. Myös Paavali VI (1978, 9; EN 20) puhui kulttuurien evankelioinnista: ”On evankelioitava kulttuuri ja kulttuurit, ei vain koristeeksi, ikään kuin pintapuolisesti siloitellen, vaan syvälle juuriin saakka.”
- 54 RM 58: ”Ecclesiae tamen munus non sane est ut recta in regione oeconomica vel technica vel politica operetur aut ut opibus in progressionem conferat – –.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 55 Las Casasia pidetään intiaanien puolustajana espanjalaisten siirtomaavaltaa vastaan. Ks. Las Casasista esim. Saint-Lu 2003.
- 56 RM 44: ”Nuntius principatum in missione tenet perennem.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.
- 57 RM 46: ”At obliviscuntur cuique personae ius esse Dei ‘bonum nuntium’ accipiendi, qui se detegit scilicet atque concedit in Christo, ut sum quisque exsequatur plene vocationem.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.
- 58 RM 83: ”– – et missionalis actuositas in primis testari debet ac praedicare in Christo salutem, locales condendo Ecclesias, quae deinceps evadant instrumenta liberationis quomodocumque acceptae.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.
- 59 RM 39: ”Ecclesia proponit, nihil imponit.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012; vrt. EN 80.
- 60 RM 55: ”Si ille quidem accipitur tamquam via instrumentumque ad mutuam cognitionem et locupletationem, non adversatur ipsi missioni *ad gentes*, quin immo praecipuis cum ea vinculis ligatur eiusque quidam est modus. – – quae tamen pro certo semper habuerunt salutem a Christo proficisci neque dialogum illum liberare ab evangelizationis officio.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014. Ensyklikan esiin nostamat dialogisuus ja Pyhän Hengen universaalinen toiminta – irrottamatta pneumatologiaa kristologiasta ja kirkosta – ovat merkittäviä osia roomalais-katolisessa uskontotologiassa.

kristittyjen keskinäisen yhteyden ja sovinnon merkitystä evankeliumin julistamiseksi maailmalle. Kuten *Evangelii nuntiandi*, myös *Redemptoris missio* liittyy ekumenian ja lähetysten yhteen. Kun muille sovintoa julistavat kristityt ovat keskenään jakaantuneita, se ei vahvista heidän todistustaan. Ykseyden eteen työskentelyllä on kaksi seurausta. Ensinnäkin se tekee lähetyksestä uskottavamman ja toiseksi se on itsessään merkki Jumalan sovittavasta työstä, jota hän toteuttaa kristittyjen keskuudessa (RM 50; vrt. EN 77 ja AG 15).⁶¹

Evankelioivan lähetystehtävän on usein katsottu kuuluvan vain ”ammattilaisille”, erityisesti papeille, lähetystyöntekijöille tai muille asiaan paneutuneille. Uusi evankeliointi korostaa sen sijaan koko kirkolle ja kaikille kristityille kuuluvaa evankelioimistehtävää.⁶² Näin ollen on ymmärrettävää, että Johannes Paavali II painottaa erityisesti maallikoiden roolia evankelioimisessa; nämä todistavat sanoin ja teoin, julistavat evankeliumia ja toimivat esimerkillisesti.⁶³ Tässä hän liittyy Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen kirkkoa koskevaan dogmaattiseen konstituutioon *Lumen gentium*. Sen kappaleessa 35 puhutaan maallikoista ”uskon airueina” ja todetaan evankelioimisen olevan Kristuksen sanoman julistamista ”sekä elämän että sanan todistuksella”. Evankelioiminen on erityisen tehokasta silloin, kun se toteutetaan ”maailman tavallisissa olosuhteissa.”⁶⁴

UUDEN EVANKELIOINNIN TEOLOGISIA PERUSTEITA

Uuden evankelioinnin taustalla on roomalais-katolisen kirkon uudistuminen 1900-luvulla ja Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen korostus kirkon missionarisesta luonteesta ja lähetysten trinitarisesta luonteesta. Kutsu evankelioimiseen saadaan kasteen sakramentissa. Jokaisesta kristitystä on kasteen, ehtoollisen ja konfirmaation myötä tullut Kristuksen ruumiin jäsen, ja hänet on kutsuttu todistamaan uskostaan sanoin ja teoin. Usko vahvistuu, kun sen jakaa toisten kanssa (RM 2).⁶⁵ Kristityt vanhemmat ovat todistajia omille lapsilleen. Papiston tehtävä on huolehtia evankelioimisesta sekä varustaa ja kannustaa seurakuntalaiset ottamaan todistajantehtävänsä todesta. Kirkon sääntökuntien jäsenet

on kutsuttu ottamaan vastaan evankeliumin radikaali haaste. Johannes Paavali II:n mukaan ”uuden evankelioinnin tulee saattaa rikkaat ymmärtämään, että heidän on tullut aika tulla todellisiksi veljiksi ja sisariksi köyhille” (RM 59).⁶⁶

Uuden evankelioinnin, pastoraalisen toiminnan ja lähetysten *ad gentes* väliset teologiset rajat eivät ole kovin tarkat. Näiden kolmen käsitteen välillä on keskinäinen riippuvuus. Kukin niistä vaikuttaa ja stimuloi toisia. Lähetys *ad intra* on uskottava merkki lähetystyöstä ja se stimuloi lähetystä *ad extra*, ja päinvastoin. Kun kirkot perinteisesti kristillisinä pidetyissä maissa osallistuvat uuteen evankeliointiin, ne ymmärtävät selvemmin, etteivät ne voi olla uskottavasti missionarisia muissa maissa ja muilla mantereilla, jolleivät ne ole vakavasti kiinnostuneita ei-kristittyjen evankelioimisesta omassa maassaan (RM 34).

Evankeliumin julistus kertoo sanoin ja teoin Jumalan rakkaudesta Jeesuksessa Kristuksessa ja hänen toiminnassaan. Evankeliumin sanoma murtaa synnin vallan, kutsuu parannukseen ja lahjoittaa yltäkylläisen elämän. Se, mitä Jumala on tehnyt ihmisen puolesta Kristuksessa, ei jätä ihmistä välinpitämättömäksi, vaan herättää toivon. Koettu rakkaus saa ihmisen liikkeelle, toimimaan toisten ihmisten puolesta sanoin ja teoin. Sanat ja teot täydentävät toisiaan. Elämän todistuksen ja sanallisen julistuksen yhteys on saumaton. Kristillinen todistus ei ole pelkkää sanallista julistusta, ja toisaalta todistuksella on selkeä sanallinen puolensa. Sanaa ei kuitenkaan voi erottaa teoista, eikä sanallinen evankeliumin julistus ole aina ja kaikkialla mahdollista.

Uusi evankeliointi ei eroa luonteeltaan ”vanhasta” evankelioinnista, koska se on kristosentristä.⁶⁷ Uusi evankeliointi haluaa tavoittaa Jeesuksen ja hänen sanomansa sellaisina kuin ne on ilmoitettu Raamatussa. Uusi evankeliointi pitää Kristusta lähteenään ja tavoitteenaan ja tähtää ihmisen syvään henkilökohtaiseen suhteeseen Jeesuksen kanssa. Mutta uusi evankeliointi ei ole pelkästään kristosentristä, vaan se on myös pneumatosentristä. Tässä se liittyy Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen opetukseen. Esimerkiksi *Lumen gentium* alkaa kristologisesti: ”Kristus on kansojen valkeus”, mutta jo neljäs kappale on pneumatologinen. Se kuvaa Pyhän Hengen toimintaa kirkossa ja kirkon puolesta.

Kappale päättyy kirkon ja kolmiyhteisen Jumalan yhteyttä korostaen seuraavasti: ”Näin koko Kirkko osoittautuu Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen ykseyden yhdistämäksi kansaksi”.⁶⁸ Kirkko liittyy trinitettiin persoonien väliseen ykseyteen.

Sekä Paavali VI että Johannes Paavali II opettavat, että Pyhä Henki on evankelioimisen päätoimija. Paavali VI toteaa, että ”ei ole sattumaa, että evankelioimisen suurenmoinen alku helluntaiaamuna liittyi Pyhän Hengen vuodatukseen” (EN 75).⁶⁹ Kun Paavali VI käsittelee Pyhän Hengen merkitystä apostolisen kehotuksensa lopussa melkein kuin ohimennen (EN 74), Johannes Paavali II korostaa pneumatologiaa jo ensyklikansa alussa, sen kolmannessa luvussa (RM 21–30). Molemmat paavit ovat selväsanaisia siinä, että evankelointi ei voi onnistua, jos se jää pelkästään ihmisen toiminnaksi.

Se, että uusi evankelointi liittyy vahvasti toiseen ja kolmanteen uskonkappaleeseen, on hyvin ymmärrettävissä. Jo kirkkoisä Irenaeus (n. 140–202) puhui Isän kahden ”käden”, Pojan ja Hengen toiminnasta, jossa kummallakin ”kädellä” on oma tehtävänsä.⁷⁰ Kun on kyse kirkon perustehtävästä ja sen kuvauksesta, on luonnollista, että paavit ovat korostaneet sekä Pojan että Hengen toimintaa roomalais-katolisen kirkon evankelioimisen teologiassa, trinitaarissa viitekehyksessä, läntisen kristillisyyden painotusten mukaisesti. Ilman Kristusta, ”kansojen valkeutta”, ei olisi kirkkoa, jossa Henki voisi asua ja jota hän voisi evankeliumin voimalla ”nuorentaa ja jatkuvasti uudistaa” (*Lumen gentium* 4) ja jonka yhteyteen ihmisiä voitaisiin kutsua.⁷¹ Kristologiaa ja pneumatologiaa ei voi erottaa toisistaan. Niiden kautta evankelioimisen teologia liitetään kiinteästi ekklesiologiaan.

Johannes Paavali II:n mukaan kirkon lähetystehtävä perustuu Pojan ja Hengen toimintaan. Lähetys ei perustu ihmisten osaamiseen vaan ylönousseen Kristuksen voimaan (RM 23), ja Pyhä Henki on koko kirkon lähetystehtävän päätoimija (RM 21; vrt. RM 30).⁷² ”Tässäkin, kuten kaikilla kristillisillä elämänalueilla, on tärkeää luottamus, joka perustuu uskoon ja varmuuteen, että me emme ole kirkon lähetystehtävän päätoimijoita vaan ne ovat Jeesus Kristus ja hänen Henkensä” (RM 36).⁷³

- 61 Kirkkojen välisissä ekumeenisissa dialogeissa ei aina tule ilmi se, että ekumeniaan liittyy aina lähetysten ulottuvuus. Ks. Joh. 17:21.
- 62 EN 15; RM 2; RM 62. Vatikaani II:n dekreetti *Ad gentes* (AG 2) toteaa kirkon olevan olemukseltaan missionaarinen ja liittyy trinitaariseen lähetysajatteluun: ”Vaelustietään kulkeva Kirkko on olemuksensa mukaisesti lähetyskirkko, sillä se juontaa alkunsa Isän Jumalan suunnitelman mukaisesti sekä Pojan että Pyhän Hengen lähettämisestä.” *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous* 2013, 65. Vatikaani II:n jälkeen roomalais-katolisen kirkon lähetys ei enää voinut olla pelkästään uskonnollisten sääntökuntien, lähetysinstituutioiden tai ”ammattilaisten” asia, vaan se on ymmärretty koko kirkon tehtäväksi.
- 63 RM 71; vrt. Johannes Paavali II:n apostolinen kehotus *Christifideles laici* 34 (1988): ”Quapropter laici Christifideles suam partem habent ad tales communitates formandas non solum eorum ipsorum actiosa ac responsibili participatione in vita communitaria, atque adeo eorum insubstituibili testimonio, verum etiam zelo ac missionaria navitate erga quotquot nondum credunt vel secundum fidem in Baptismo receptam non amplius vivunt.” www.vatican.va. Luettu 21.12.2012.
- 64 *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous* 2006, 96–97. *Lumen gentium* 35: ”Haec evangelizatio, nuntium Christi scilicet et testimonio vitae et verbo prolatum, notam quamdam specificam et peculiarem efficacitatem acquirit ex hoc, quod in communibus condicionibus saeculi completur.” Ks. myös Vatikaani II:n dekreetti *Apostolicam actuositatem* maallikkojen apostolaatista (AA 2).
- 65 RM 2: ”Fides corroboratur eam donando!” www.vatican.va. Luettu 14.5.2014.
- 66 RM 59: ”Pauperibus autem missionalis navitas adfert tum lumen tum invitamentum verae progressioni necessarium, dum altera ex parte gignere debet nova evangelizatio inter divites notionem illam et conscientiam: advenisse iam tempus ut omnes reapse pauperum se fratres praestent communi in conversione ad ‘progressum universum’ qui Absoluto pateat.” www.vatican.va. Luettu 22.12.2012.
- 67 Dulles 2003, 478.
- 68 *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous* 2006, 42. *Lumen gentium* 4: ”Sic apparet universa Ecclesia sicuti ‘de unitate Patris et Filii et Spiritus Sancti plebs adunata’”
- 69 Paavali VI 1978, 33. EN 75: ”Neque credendum est temere ac fortuito accidisse, ut evangelizationis initia die Pentecostes proficiscerentur, divini nempe Spiritus afflatus.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 70 Irenaeus toteaa mm., että ”ministrat enim ei ad omnia sua progenies et figuratio sua, hoc est Filius et Spiritus, Verbum et Sapientia, quibus serviunt et subjecti sunt omnes angeli” *Adversus haereses* 4.7.4.
- 71 *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous* 2006, 42.
- 72 RM 21: ”Spiritus enim Sanctus primas partes agens est totius missionis ecclesialis – –”; RM 30: ”– – Spiritus Sancti fiducia nisum. Is est missionis primarum partium actor.” www.vatican.va. Luettu 20.12.2012.
- 73 RM 36: ”Quod magnum momentum habet – hic et in omni parte vitae christianae – fiducia est, quae ex fide oritur, id est ex persuasionem non nos primas agere partes missionis, sed Iesum Christum et Spiritum eius.” www.vatican.va. Luettu 9.2.2014.

Verrattuna Paavali VI:n apostoliseen kehotukseen *Evangelii nuntiandi* Johannes Paavali II:n ensyklika *Redemptoris missio* korostaa enemmän trinitaarisuutta ja pneumatologiaa. Paavi liittää termin ”uusi evankeliointi” kirkon evankelioivaan lähetystehtävään ja Jumalan trinitaarisuuteen, johon on viitteitä kaikkialla asiakirjassa. Trinitaarisuus näkyy myös ensyklikan rakenteessa, jossa ensimmäinen luku käsittelee ”Jeesusta Kristusta, ainoa Pelastajaa”. Kristologisen alun jälkeen toisen luvun teema on ”Jumalan valtakunta”. Siinä paavi toteaa, että Jumalan valtakuntaa ei voi erottaa Kristuksesta eikä kirkosta (RM 18–20). Sen kautta päästään kolmanteen lukuun, jossa Johannes Paavali II korostaa Pyhän Hengen olevan lähetymisen päätoimija (RM 21–30). Paavi toteaa, että Pyhä Henki saa aikaan lähetymisen dynaamisuuksien, koska Pyhä Henki panee kirkon liikkeelle julistamaan evankeliumia. Kirkon kaikissa lähetystehtävissä paljastuu sen keskeinen sisältö: rakkaus, joka on lähetymisen ainoa arviointikriteeri (RM 60).⁷⁴

LOPUKSI

Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen dekreetin *Ad gentes* kuudes kappale liittyy yhteen kirkon ekumenisuuden, kirkon lähetystehtävän ja kirkon pastoraalisen toiminnan, mutta tekee samalla myös eron niiden välille.⁷⁵ Evankelioiminen osana kirkon lähetystehtävää nousi esiin Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen jälkeen erityisesti paavi Paavali VI:n ja Johannes Paavali II:n ajattelussa ja kirjoituksissa, ja paavi Benedictus XVI jatkoi samoilla linjoilla.⁷⁶ Uusi evankeliointi ei ole kuitenkaan nämä kirkon toiminnat sisäänsä sulkeva yläkäsite. Paavali VI korosti yleisesti evankelionnin merkitystä apostolisessa kehotuksessaan *Evangelii nuntiandi*. Johannes Paavali II otti käyttöön Latinalaisen Amerikan piispojen termin ”uusi evankeliointi”. Hän kuvasi ensyklikassaan *Redemptoris missio* kirkon lähetystehtävän seuraavasti: lähetys *ad gentes* koskee niitä, joille ei ole vielä julistettu evankeliumia heidän omassa kulttuurissaan, uusi evankeliointi kohdistuu niihin, jotka eivät enää ole kristittyjä, usein entisen kristikunnan alueella, tai joskus myös nuorten kirkkojen alueella. Niillä kuitenkin on yhtymäkohta kirkon pastoraaliseen toimintaan, joka koskettaa kirkon

toiminnassa mukana olevia. Teologisena perustana on trinitaarinen teologia, erityisesti kristologia ja pneumatologia. Näin ymmärrettynä lähetys on kolmiyhteisen Jumalan, Isän, Pojan, ja Hengen, omaa toimintaa. Johannes Paavali II:n ensyklikassa esiintyy kuitenkin jonkin verran horjuvuutta käsitteiden käytössä. Paavi saattaa käyttää sanaa ”evankeliointi” sekä synonyymina kirkon koko lähetystehtävälle että pelkästään julistamiselle (esim. RM 2).

Vatikaanin toinen kirkolliskokous ja sen jälkeinen aika ovat vaikuttaneet evankelionnin ymmärtämiseen koko kirkon tehtäväksi ja sitä kautta kaikkien kristittyjen tehtäväksi, maallikot mukaan lukien. Jo *Lumen gentium* (30–38) korostaa voimakkaasti maallikkojen merkitystä, ja sitä myöten kasteen merkitys sekä lahjana kirkon jäsenyyteen että kutsuna Kristuksen todistajana elämiseen ja toimimiseen korostuu. Tässä kohden roomalais-katolinen kirkko lähestyy reformaation kirkkoja, jotka korostavat kasteen kautta saatua yleistä pappeutta. Voidaankin todeta, että teologiassa tapahtunut ”antropologinen käänne” 1900-luvulla teki mahdolliseksi ”uusi evankeliointi” -käsitteen syntyminen. Se on saanut monet katoliset kristityt etsimään evankeliumin julistuksen myötä yhteyttä muiden kristittyjen kanssa, jolloin kaste toimii yhteisenä teologisena nimittäjänä. Näin kirkon lähetystehtävän syvempi ymmärtäminen on myös avannut roomalais-katolista kirkkoa ekumenialle.

Paavali VI:n ja erityisesti Johannes Paavali II:n hahmottama uusi evankeliointi toisaalta seuraa Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen viitoittamaa teologiaa, toisaalta täydentää sitä sen jälkeisellä missionaarisella ja pastoraalisella kokemuksella. Uuden evankelionnin pastoraalis-teologisena haasteena näyttää olevan Jumalan kolminaisuuden ymmärtämisen ja kokemisen syventäminen sekä seurakuntien että yksittäisten kristittyjen elämässä. Postmodernissa maailmassa yhä useampi ihminen on jollain tavalla menettänyt tajun kollektiivisesta muistista. Ilman muistia ei kuitenkaan ole henkilökohtaista identiteettiä. Uusi evankeliointi voidaankin nähdä roomalais-katolisen kirkon yhtenä vastauksena pitää uskon perinnettä elävänä.

- 74 RM 60: "Animam enim missionalem totius missionalis actionis haec ipsa testificantur coepa: *amorem* nempe, qui est manetque *motoria missionis vis* ac proinde ipsa 'est charitas, propter quam fieri vel non fieri, mutari vel non mutari omnia debent. Ipsa enim et principium quare, et finis ad quem dirigi omnia decet. Nihil enim fit culpabiliter, quod pro ea et secundum eam fit veraciter." www.vatican.va. Luettu 14.5.2014. Kursivointi alkuperäisessä tekstissä.
- 75 *Ad gentes* 6: "Kansojen keskuudessa tehty työ erottuu täten sekä uskoviin kohdistuvasta paimentyöstä että kristittyjen yhteyden palauttamisen hyväksi tehdyistä ponnisteluista. Silti nämä ovat mitä kiinteimmässä yhteydessä Kirkon lähetystyöhön – –." *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous* 2013, 71.
- 76 Benedictus XVI perusti 21.9.2010 kuuriaan Paavillisen uuden evankelioinnin edistämisen neuvoston (*Pontificium Consilium de Nova Evangelizatione Promovenda*). Hän sanoi puheessaan kardinaaleille ja piispoille neuvoston yleiskokouksessa 30.5.2011 seuraavasti: "The term, 'new evangelization' recalls the need for a renewed manner of proclamation, especially for those who live in a context, like the one today, in which the development of secularization has had a heavy impact, even in traditionally Christian countries. The Gospel is the ever new proclamation of the salvation worked by Christ which makes humanity participate in the mystery of God and in his life of love and opens it to a future of strong, sure hope. Highlighting that at this moment in history, the Church is called to carry out a new evangelization, means intensifying her missionary action so that it fully corresponds to the Lord's mandate." www.vatican.va. Luettu 21.12.2012.

KIRJALLISUUS

BEVANS, STEPHEN B. & GROS, JEFFREY (ED.)

- 2009 *Evangelization and Religious Freedom: Ad Gentes, Dignitatis Humanae*. New York/Mahwah, N.J.: Paulist Press.

DULLES, AVERY

- 2003 "Evangelization, New". *New Catholic Encyclopedia*. 2nd ed., vol. 5. New York: Gale, 477–480.

DUPUIS, JACQUES

- 1975 "Synod of Bishops 1974". *Doctrine and Life* 1975, Volume 25/5, 323–348.

EAGLESON, JOHN & SCHARPER, PHILIP (ED)

- 1980 *Puebla and Beyond: Documentation and Commentary*. Second Printing (1979). Maryknoll, NY: Orbis Books.

ENQUETE SUR LA NOUVELLE ÉVANGÉLISATION

- 2002 *Enquête sur la Nouvelle Évangélisation*. Sous la direction de Frédéric Aimard et Samuel Pruvot. Paris: Le Sarment.

EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON

TUNNUSTUSKIRJAT

- 1990 *Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat*. Helsinki: Sley-kirjat.

FISICHELLA, RINO

- 2012 *The New Evangelization: Responding to the Challenge of Indifference*. Leominster: Gracewing.

HENNELLY, ALFRED T. (ED.)

- 1990 *Liberation Theology: A Documentary History*. Maryknoll, NY: Orbis Books.

LAWRENCE, R. T.

- 2003 "Conversion, II (Theology of)". *New Catholic Encyclopedia*. Second Edition. Volume 4. New York: Gale, 234–238.

PAAVALI VI

- 1978 *Evankelioiminen tämän päivän maailmassa: Paavi Paavali VI:n kehotus "Evangelii nuntiandi" piispoille, papeille ja koko maailman uskoville*. Kerava.

PYHÄ EKUMEENINEN VATIKAANIN II

KIRKOLLISKOKOUS

- 2006 *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous. Ensimmäinen osa: Konstituutiot*. Helsinki: Katolinen tiedotuskeskus.
- 2013 *Pyhä ekumeeninen Vatikaanin II kirkolliskokous. Toinen osa: Julistukset ja dekreetit*. Helsinki: Katolinen tiedotuskeskus.

SAINT-LU, ANDRÉ

- 2003 "Las Casas, Bartolomé de". *New Catholic Encyclopedia*. Second Edition. Volume 8. New York: Gale, 340–341.

SCHREITER, ROBERT

- 1997 "The New Evangelization". *Word Remembered, Word Proclaimed*. Ed. Stephen Bevans & Roger Schroeder. Nettetal: Steyler Verlag, 44–56.

SULLIVAN, FRANCIS A.

- 1996 *Creative Fidelity: Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium*. New York/Mahwah, N.J.: Paulist Press.

ZAGO, MARCELLO

- 1991 "New Evangelization and Religious Life According to Pope John Paul II". *Omnis Terra* 1991, 283–293.
- 1993 "Commentary on *Redemptoris Missio*". *Redemption and Dialogue: Reading Redemptoris Missio and Dialogue and Proclamation*. Ed. William R. Burrows. Maryknoll, N. Y.: Orbis Books, 56–90.